

Pagter i Koranen¹

Lektor, ph.d. Thomas Hoffmann

Abstract: The article presents the central covenantal concepts in the Koran and discusses their provenance, meaning, interrelatedness and interpretation as put forth in academic Islamic studies. A special point of interest concerns the covenantal relations between God (*Allāh*) and man whilst it is maintained that covenantal aspects should not be isolated from other, seemingly less theological aspects, e.g., various forms of social contracts, oaths and promises. Two subsequent paragraphs follow: the first one concerns covenantal relations between Muhammad and other human beings along with covenants as commercial transactions between God and human beings. The second paragraph considers the concept of divinely supported covenantal renunciations. The article closes with some tentative remarks on the embodied provenance and usage of covenantal concept.

Key words: Covenant – Oath – Koran (Qur’ān) – Muhammad – Islam

Pagt og pagtsrelaterede semantikker optræder med spredte mellemrum i Koranen, men nogen åbenlys eller markant stringent systematik eller særlig central passage synes dog ikke at træde frem i kompositionen. Dette er et ganske gennemgående træk for Koranen: store dele af teologien må møjsommeligt udvindes af teksten, og selv et indledningsvist overblik over semantikkerne kræver en mængde springen frem og tilbage i tekstkorpuset. Der er ingen grundlæggende fortælling, intet centralt brev, ingen bjergprædiken, men snarere alluderende, perikope-agtige fortællinger, abrupte skift i såvel emnevalg som udsigelsesstruktur og en stærk fromhedsorienteret, parænetisk/eulogisk diskurs, som udgør en intrikat blanding af gentagelser og modsigelser. Dertil kommer, at forsøg på at spore en kronologi i det foreliggende tekstmateriale er særdeles vanskeligt. For det første ser det simpelthen ikke ud til, at de tidligste koranredaktører havde nogen synderlig interesse (det kom dog senere og da ganske markant)

1. Oprindeligt paper fremført ved seminariet *Pagt og udveksling. I anledning af dr.theol., lektor Ole Davidsens 60 års fødselsdag*, Aarhus Universitet, 16. september 2010.

i at kronologisere stoffet. For det andet kan den tilsyneladende hastige – og i arabisk regi ganske ukendte – redaktionsproces meget vel tænkes uforvarende at have foranlediget et mere heterogent værk, end de første primitive pergamenter ellers havde lagt op til.² For det tredje har værket slet ikke samme narrative momentum eller deskriptive detaljetæthed som store dele af Biblen, men tenderer mod en forholdsvis dekontekstualiseret diskurs med hensyn til at forankre sine protagonister og *props* i tid og rum. Hvis man borttager de informationer og narrativer, som den postkoraniske litteratur langt senere bidrager med og elaborerer på, fremstår koranteksten i lange stræk mere som en blanding af *stream of consciousness*³ og en stærk konativ⁴ diskurs, hvis sigte primært består i at indhamre nogle klare og kontrastrige pointer, *al-ibra*.

Hvis man skal tale om en immanent koranisk pagtsteologi, må vi tale om en mere netværks- og ad hoc-agtig sådan end en egentlig hierarkisk. Det er der nogle klare fordele ved, og Koranen må alt andet lige betegnes som en succes som værk, men der er også nogle ganske klare ulemper – både for teologer og akademikere, som begge gør krav på transparens og kohærens. I lyset af dette skudsmål må vi simpelt hen renoncere på en præcis og udtømmende definition af pagtsbegrebet i Koranen. Hertil må Koranen indrømmes en vis portion underdetermination, ligesom digteren Howard Nemerovs drevne bemærkning om trangen til definition må citeres: "People's reason for wanting a definition is to take care of the borderline case, and this is what a definition, as if by definition, will not do."⁵ Men selvom netværker umiddelbart virker usystematiske, horisontale og kaotisk krydsbestøvende, kan vi alligevel identificere større såvel som mindre systematikker og strukturer i stoffet. Det er nærværende artikels basale ærinde.

Den i omfang enorme eksegetiske og juridiske tradition, der er knyttet til Koranen, synes også at reflektere Koranens sporadiske brug af emnet. Hvilket vil sige, at islamisk teologi slet ikke har udviklet samme prominente tradition for pagtsteologisk tænkning (endsige

2. Jf. Richard Bells teori, bl.a. fremført i Bell, *The Qur'ān. Translated with a critical re-arrangement of the Surahs, Vol. I.* (Edinburgh: T.&T. Clark, 1937) v-viii.
3. Patricia Crone beskriver stilen således: "[The Koran] does not show us the prophet from the outside at all, but rather takes us inside his head, where God is speaking to him... We see the world through his eyes, and the allusive style makes it difficult to follow what is going on." Crone, "What do we actually know about Mohammed", *openDemocracy* http://www.opendemocracy.net/faith-europe_islam/mohammed_3866.jsp
4. Konativ i Roman Jakobsons betydning, dvs. en diskurs med stærkt retoriske elementer af vokativ og imperativ.
5. Howard Nemerov, "Poetry", *Encyclopedia Britannica Online*, 23. September 2010.

pagtteologisk forskning), sådan som vi finder det i moderne kristen teologi og akademisk forskning. Bernard G. Weiss, specialist i den islamiske retstradition (*shari'a* og *fiqh*⁶), opsummerer i sin artikel om Koranens pagtsbegreb følgende om eksegesen: "Covenant was not a subject on which Muslim authors deemed it necessary to write comprehensive and systematic treatises."⁷ Når det er sagt, står det stadig tilbage, at pagtsbegrebet er imperativt for forståelsen af Koranen og islams teologiske univers, ja nogle forskere vil ligefrem plædere for at det simpelt hen udgør selve den spirende kerne under det rhizomatiske rodnet, som just er blevet opridset: "[N]othing less than the very essence..." skriver Weiss (Weiss 1990, 54). En anden forsker, Andrew Marsham, der for nylig har skrevet en hel monografi om troskabsedsinstitutionen, *al-bay'a*, sammenligner med Bibelen og konkluderer: "[A]s with the Bible, covenant is the thematic center – *die Mitte* – of the Qur'an."⁸ Det er bombastiske domme på grænsen til det reduktionistiske, men hermed har vi slået emnets vigtighed fast.

I forhold til den vældige og vidt differentierede bibelvidenskabelige og teologiske litteratur om pagtsbegrebet i Bibelen er Koranens 'forpagtning' videnskabeligt set noget skrabet – om end gamle bibelgiganter som William Robertson Smith og Julius Wellhausen tidligt bidrog til emnet med spredte betragtninger. For den patriotiske dansker så meget mere glædeligt, at én af de få fuldtone monografier om emnet er Johannes Pedersens lille og fremragende doktorafhandling fra 1912, *Den semitiske Ed og beslægtede Begreber samt Edens Stilling i Islam*.⁹ Dens tyske oversættelse fra 1914 udgør stadig en standard reference for nutidige forskere, der arbejder med emnet. Den mest udtømmende monografi om emnet er formodentligt Robert Carter Darnells 722 sider lange ph.d.-afhandling *The Idea of Divine Covenant in the Qur'an*.¹⁰

6. Transskriptionen fra arabisk er af tekniske årsager desværre rudimentær. Folk med et basalt kendskab til arabisk vil dog kunne ræsonnere sig frem til det eksakte arabiske ord eller rod.
7. Bernard G. Weiss, "Covenant and Law in Islam", red. Edwin B. Firmage, B. Weiss og J. Welch, *Religion and law: Biblical-Judaic and Islamic Perspective* (Ann Arbor, Eisenbrauns 1990), 50.
8. Andrew Marsham, *Rituals of Islamic Monarchy: Accession and Succession in the first Muslim Empire* (Edinburgh: Edinburgh University Press 2009), 41.
9. Johannes Pedersen, *Den semitiske Ed og beslægtede Begreber samt Edens Stilling i Islam* (København: V. Pios Boghandel (Povl Branner) 1912). Tysk oversættelse, *Der Eid bei den Semiten in seinem Verhältnis zu verwandten Erscheinungen sowie die Stellung des Eides im Islam* (Der Islam, Strassburg 1914).
10. Robert Carter Darnell, *The Idea of Divine Covenant in the Qur'an* (upubliceret ph.d.-afhandling, University of Michigan 1970). Nærværende forfatter har desværre ikke kunne fremskaffe et eksemplar af afhandlingen, hvis eksistens i øvrigt

Hvad angår pagtsbegrebets nærmeste kategorier, nemlig kontrakter, edelige erklæringer og sværgeren, er *Stand der Forschung* i koranstudier også et stykke vej fra bibelvidenskabernes opbud af studier. Også her har en anden stor dansk videnskabsmand markeret sig, nemlig Pedersens lærer, Frants Buhl. Buhls artikel "Zur Koranexegese" er således stadig et nyttigt bidrag til de koraniske pagtsstudier.¹¹ Udover relevante leksikonartikler fra islamforskningens to moderskibe, henholdsvis *Encyclopaedia of Islam* og *Encyclopaedia of the Qur`ān*, skal to nyere monografier dog nævnes. Den ene er ovennævnte Andrew Marshams studie af troskabseden, *al-bay`a*. Troskabseden har et koranisk forlæg i muslimernes troskabs(ed) til Muhammad ved forskellige lejligheder, men reelt har denne edsform rødder i oldarabiske, nærorientalske og afrikanske¹² pagtsskabssystemer. Systemer som givetvis har undergået især jødiske og kristne monoteistiske synteser, hvor Guds pagt med menneskeheden genspejles i kongen/kaliffens pagt med sit folk. Det andet studie er Lamy Kandils monografi over de mangfoldige sværgepassager i Koranen, de såkaldte *aqṣām al-Qur`ān*, hvor Gud (arabisk *Allāh*) sværger ved forskellige helligede steder, dag- eller natperioder og himmelfænomener, undertiden også eksplicit selvreferentielt ved Koranen eller ved sig selv.¹³ Om end man med disse sværgekyllinger kunne argumentere for en ganske særlig pagtsrelation mellem Gud og kosmos, Gud og Koranen samt Gud og Gud, vil jeg ikke desto mindre relegere dette aspekt til periferien af en 'klassisk' pagtstænkning og som sådan ikke komme yderligere ind på dette fænomen i artiklen.

Uagtet de akademiske koranstudiers numeriske og institutionelle minoritetsposition finder man som nævnt en række udmærkede studier, mestendels artikler, som kaster lys over dette felt. Her er det så min beskedne målsætning at yde læseren et introducerende overblik over feltet – med nedslag i illustrative tekststeder. Fokus vil dog her være på de pagtsmæssige relationer mellem Gud og menneske, men det må altså fastholdes, at dette pagtsforhold strengt taget ikke kan behandles isoleret fra andre typer pagtsforhold. Alene det, at den såkaldte tro-

synes at være helt overset af forskningen. Således refereres der ikke til den i artiklen om pagt i koranforskningens nyeste *summa*, *Encyclopaedia of the Qur`ān*, J.D. McAuliffe (red.) (Leiden, Brill 2001-2006).

11. Frants Buhl, "Zur Koranexegese", *Acta Orientalia* 3 (1924), 98-108

12. Formodentligt med forbindelse til det kristne kongedømme Aksum, som også kommer til at spille en væsentlig rolle i islams tidligste fase i og med, at muslimernes første *hijra*, dvs. emigration fra Mekka, i først omgang gik til Aksum og ikke til Medina.

13. Lamy Kandil, *Untersuchungen zu den Schwüren im Koran unter besonderer Berücksichtigung ihrer literarischen Relevanz für den Surenkompotion*, disputats (Bonn: Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität 1996)

skabsed, *al-bay`a*, som de koraniske muslimer sværger til Muhammad i en martialsk sammenhæng, gøres ækvivalent med et pagtsforhold til Gud, taler for en mere udvidet og *intratekstuel* forståelse af Koranens pagtsbegreber.¹⁴ Afslutningsvis vil jeg tilføje nogle bemærkninger om den metaforik, som begreberne holder i svang og understøtter.

Semantiske felter og koraniske termer

I forhold til den arabisk-koraniske terminologi har artiklens overskrift straks lagt sig til rette i den berygtede prokrustesseng. Pagt, kontrakt og ed er blot tre ud af et større felt af termer, der relaterer sig til og knopskyder sig ud af dette felt. For at anskueliggøre den prokrustianske problematik kan vi i første omgang tage udgangspunkt i Koranens konsonantrødder og deres tilhørende verbaliseringer, og straks bemærker vi en opblomstring af termer. Blot indenfor det semantiske felt, som kunne defineres som ‘forpligtelser, pagter og eder’ (som igen kunne subsumeres inden for overkategorien ‘politisk, social og juridisk organisering’), finder vi en lang række beslægtede termer. Nedenstående liste skulle give læseren en fornemmelse af den semantiske variation over pagstematikken.¹⁵

Rod	Verbaliseret variant	Betydning	Koraneksempel ¹⁶
A-S-R	ʿisr	(byrdefuld) forpligtelse	K 9:8: Og da Gud sluttede pagt med profeterne: “Når Jeg har bragt jer noget af skrift og visdom, og der siden kommer en udsending til jer for at bekræfte, hvad I har, så skal I tro på ham, og I skal hjælpe ham!” Han sagde: “ <i>Kan I gå ind på dette, og vil I slutte forbund med Mig på dette grundlag?</i> ” De sagde: “Vi går ind på det.” Han sagde: “Så vær da vidner! Jeg er vidne sammen med jer.”

14. Intratekstuel i betydningen koranimmanent og til forskel fra intertekstuel som angår Koranens relationer til andre tekster, oldarabiske som bibelske.

15. Iflg. Arne A. Ambros & Stephan Procházka, *The Nouns of Koranic Arabic Arranged by Topics. A Companion Volume to the “Concise Dictionary of Koranic Arabic”* (Wiesbaden: Reichert Verlag 2006), 74-76.

16. Jeg benytter mig af Ellen Wulffs oversættelse med mindre andet er angivet (Kbh.: Forlaget Vandkunsten 2006).

'-L-L	'ill	(slægt-skabs)pagt	K 9:8: Hvordan, når de hverken ville overholde slægtskabspagt eller forpligtelser over for jer, hvis det var dem, der fik overtaget over jer? I munden er de jer til behag, men deres hjerte er afvisende. De fleste af dem er gudløse.
B-Y-'	bay`a	at sværge troskab, at indgå en handel med	K 48:10: De, der <i>sværger dig troskab</i> , sværger Gud troskab. Guds hånd ligger over deres hånd. Den, der bryder sin ed, gør det til skade for sig selv. Men den, der holder den pagt, som han har sluttet med Gud, vil Han give en vældig løn.
H-B-L	habl	reb, forpligtelse, forbund	K 3:103: Hold godt fast i Guds reb...
H-L-F	hallāf	om personer der tenderer at bande og sværge	K 9:96 De sværger over for jer, for at I skal finde behag i dem. Men selvom I finder behag i dem, så finder Gud ikke behag i de gudløse folk.
DH-M-M	dhimma	beskyttelsespagt	K 9:10: De overholder hverken slægtskabspagt eller forpligtelser over for en troende. Det er dem, der begår overtrædelser.
Ş-L-H	sulh	aftale, kompromis, overenskomst	K 2:182: Hvis nogen fra testators side frygter uret eller overgreb og derfor bringer et forlig i stand mellem dem, begår han ingen synd.
'-Ŋ-M	i'tasama	at holde fast i, holde forbindelse med	K 22:78: <i>[H]old fast ved</i> Gud! Han er jeres skytsherre. Hvilken herlig skytsherre! Hvilken herlig hjælper!
'-Q-D	'aqada	at binde en knude; at sværge en ed eller indgå en pagt	K 4:33: Enhver har Vi givet pårørende. Dem skal I give deres andel af det, som forældre, nære slægtninge og de, jeres eder knytter jer til, efterlader til jer. Gud er vidne til alt.

'-H-D	'ahd	pagt	K 16:91: Overhold pagten med Gud, når I har sluttet den! Bryd ikke ederne, når I har bekræftet dem og gjort Gud til garant for jer! Gud ved, hvad I gør.
Q-S-M	aqsama	at sværge (en ed)	K 16:38: De <i>sværger</i> deres dyreste eder ved Gud: "Den, der er død, vil Gud ikke genopvække!" Jo! Ifølge et bindende løfte, der påhviler Ham; men de fleste mennesker har ingen viden -
N-DH-R	nadhara	at tilsværge, at dedikere, at helige	K 3:35: Da Amrams hustru sagde: "Herre, jeg <i>skænker</i> Dig, hvad der er i mit moderliv, <i>som indiviet</i> . Tag imod det fra mig! Du er Den Hørende og Den Vidende."
N-Q-D	naqd	brud på aftale, egentlig 'at optrevle'	K 4:155: Fordi de brød pagten og ikke ville tro på Guds tegn og slog profeterne ihjel med urette og sagde: "Vort hjerte er uomskåret!" K 16:92: I skal ikke være som hende, der brød sin fast spundne tråd op i trevler, således at I sværger jeres eder, men med forbehold, af frygt for, at ét fællesskab skulle vise sig mere talrigt end et andet.
W-TH-Q	mīthāq	aftale, pagt, overenskomst	K 33:7: Og da Vi sluttede pagt med profeterne, med dig, Noah, Abraham, Moses og Jesus, Marias søn! Vi sluttede en stærk pagt med dem.
W-'-D	wa'd	løfte	K 9:111: Gud har købt de troendes liv og ejendom af dem mod, at de vil få Haven: De skal kæmpe for Guds sag, dræbe og selv blive dræbt – som et sandfærdigt <i>løfte</i> , der påhviler Ham, i Toraen, Evangeliet og Koranen. Hvem er vel mere tro mod sit løfte end Gud? Så glæd jer over den handel, som I har sluttet! Det er den vældige sejr.

Y-M-N	aymān	eder	K 3:77 De, der sælger pagten med Gud og deres <i>eder</i> for en ussel pris, får ikke del i det hinsidige. Gud vil ikke tale til dem, ikke se på dem på opstandelsens dag, og Han vil ikke rense dem. De har en pinefuld straf i vente.

Adskillige af disse termer figurerer indenfor andre semantiske felter, hvor de oppebærer mere eller mindre beslægtede betydninger. Et slægtskab, der også ofte strækker sig til beslægtede semitiske sprog,¹⁷ Meget afhænger af den litterære og filologiske kontekst, ligesom grammatik også spiller en vis rolle for afkodningen, men hovedproblematikken er naturligvis spørgsmålet om, hvorvidt de forskellige rødder og leksemer kan siges at fungere som synonyme *grosso modo* for pagtsbegrebet eller ej. Der vil således være tilgange, som vil argumentere for, at hvert leksem ejer en helt unik og væsentlig betydning, og andre tilgange, som vil betragte synonymiteten som mere tilfældig eller blot som en variation over en mere grundlæggende begrebsmæssig problemstilling, in casu pagt. I en hel del tilfælde spiller homonymi og metaforik også en stor rolle; således kan ordet *aymān* i én sammenhæng indtage den relativt abstrakte betydning af ‘eder, tilsværgede garantier eller løfter’, mens det i anden sammenhæng (og i ental) blot betyder noget så håndgribeligt som ‘den højre hånd’, mens det i en tredje og mere idiomatisk sammenhæng refererer til ‘dem som tilhører din højre hånd’ (hvilket er slaver). I én sammenhæng synes en given term at angå rent mellem menneskelige forhold (om end indlejret i en diskursiv ramme, der tænkes at være guddommeligt autoriseret), i en anden sammenhæng har det metafysiske islæt førstehøjrioritet, og i en tredje knyttes begge aspekter sammen, fx i K 48:10: “De, der sværger dig troskab [dvs. Muhammad], sværger Gud troskab. Guds hånd ligger over deres hånd. Den, der bryder sin ed, gør det til skade for sig selv. Men den, der holder den pagt, som han har sluttet med Gud, vil Han give en vældig løn.” Dette vers, som jeg allerede tidligere har antydet vigtigheden af, skriver sig ind i en prominent koranisk argumentation, hvor dét at adlyde Muhammad svarer til at adlyde Gud.

17. For et leksikalsk overblik over koraniske termers semantiske beslægtethed med andre semitiske sprog, primært sydsemitiske, nordvestsemitiske, ugaritisk og akkadisk, se Martin Zammit, *A Comparative Lexical Study of Qur'ānic Arabic* (Leiden: Brill 2002). For andre sprog (bl.a. latin, græsk, sanskrit, oldpersisk), se Arthur Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'ān* (Leiden: Brill 2007, org. 1938).

Pagter med Gud – med særligt fokus på *mīthāq* og *'ahd*

En pagt kan umiddelbart defineres som en aftale, overenskomst eller løfte eller alliance (som regel af (proto)politisk, juridisk eller kommerciel karakter), men i religiøse studier af tekster som Bibelen og Koranen er der ikke overraskende en tendens til at tage udgangspunkt i et pagtsbegreb, hvor pagten betegner et særligt forhold mellem Gud og menneske – oftest et forhold som betoner et forpligtende bånd mellem parterne. Eller også et forhold hvor Gud indskydes som en tredje og overordnet instans i relationer mellem mennesker, fx når man tilsværger Gud som garant i en aftale mellem mennesker. Det forpligtende bånd, som ofte fremhæves i pagtssituationer, vil i tilfælde af brud fra menneskenes side oftest føre til guddommelig sanktion – men ikke nødvendigvis, for i flere tilfælde gør Gud gældende, at pagtsforholdet ikke længere er nødvendigt at iagttage. I tilfælde af opfyldelse vil Gud til gengæld skænke sine skabninger en belønning.

Det religiøse pagtsforhold i Koranen skal naturligvis sammenholdes med en sociologisk-historisk tilgang, hvor bredere og smallere samfundsstrukturer (konge-vasal, stamme-stamme, patron-klient, herre-slave med mere vis-à-vis det mediterrane, nærorientalske, det afrikanske og naturligvis også det arabiske, som så igen kan opdeles i yderligere regionale kategorier) og ritualiserede praksisser inddrages.¹⁸ Akkurat ligesom man må operere med forskellige epokale tidsblokke med indlagte brudpunkter eller *points-of-no-return*: lige fra oldtiden til senantikken og mere eller mindre historisk sandsynlige begivenheder fra Muhammads og de tidlige muslimers liv (f.eks. emigrationen fra Mekka til Medina).

Om man mener, at de mere teologiske pagtsrelationer i sidste instans kan reduceres til en strategisk overlagt (eller blot uforvarende) illusorisk reminiscens af sociale strukturer, primitive samfundskontrakter og andre proto-politiske forhold, eller om man mener, at de to dimensioner er så håbløst forviklet i hinanden i disse førmoderne samfund, at det ikke giver stor mening at efterspore kausaliteter, kan afhænge af ens teoretiske præmisser eller såmænd blot af ens definerede arbejdsopgave.

I forskningslitteraturen udnævnes to ord som regel til at være de centrale i Koranens pagtsunivers: *mīthāq* og *'ahd*. *Mīthāq* bæres af roden W-TH-Q, som på vanlig semitisk maner morpher sig ud i såvel verber som substantiver og i alt 36 gange i Koranen. Det transitive

18. For en oversigt over pagtbegrebet med tilhørende bibliografi over vigtige studier, se Otto Eckart, "Covenant", *Encyclopedia of Religion*, vol. 3. 2. udg., red. Lindsay Jones (Detroit: Macmillan Reference 2005) 2047-51

verbum *wāthaqa* er et såkaldt form III-verbum, til hvilket der ofte er knyttet en reciprok eller bilateral betydning, og det betyder 'at oprette eller indgå en pagt med' som i K 5:7: "Ihukom Guds nåde over jer og Hans pagt, som Han sluttede med jer, da I sagde: "Vi hører og adlyder!" Frygt Gud! Gud ved, hvad hjertet rummer." I dette vers, der opridses et mytisk scenario *in illo tempore*, hvor menneskeheden sværger troskab til Gud, er den magtmæssige reciprocitet tydeligvis ikke symmetrisk: mennesket adlyder den almægtige Gud, men skal samtidig minde sig selv om Guds nåde. Det intransitive form IV-verbum betyder 'at lænke eller sammenbinde' og bruges i en eskatologisk betydning i K: 89:26: "og ingen kan lægge i lænker som Ham." Substantivet *wathāq* betegner også 'bånd og lænker'.¹⁹ Sidstnævnte negative konnotationer skal også jævnføres og modstilles med ordet *habl*, 'reb' eller 'bånd', som fx den positive konnotation i K 3:103 ("Hold godt fast i Guds reb..."), men også med det negative forbandelsesudbrud i K 111:4-5, hvor Muhammads ærkefjendes hustru ønskes følgende: "om hendes hals er der et reb af palmefibre."

Pagterfaringen af noget bindende og forpligtende findes udtrykt i substantivet *mauthiq*, som kan oversættes til 'løfte'. I K 12:66, dvs. i den såkaldte Josef-sra, ser man, at løfter kan indgås mellem mennesker (her en samtale mellem Josefs far og hans brødre), men at Gud skydes ind som en garant: "Denne [Josefs far] sagde: "Jeg sender ham ikke af sted sammen med jer, før I giver mig et løfte fra Gud om, at I vil bringe ham tilbage til mig, med mindre det lukker sig omkring jer." Da de havde givet ham deres løfte, sagde han: "Gud er garant for, hvad vi siger." Som det vil være Josef-fortællingens (både den koraniske og bibelske) læsere bekendt, rummer netop denne passage vigtig information om løftets fragile karakter, at løfter kan bruges i en bedragerisk sammenhæng, og at henvisning til Gud ikke nødvendigvis garanterer sandfærdighed og gode intentioner. W-TH-Q optræder også i den elative form, *wuthqā*, som kan oversættes til 'det stærkeste, mest sikre', og i sin koraniske kontekst knyttes det tæt sammen med Gud i det såkaldte 'ingen tvang-i-religion-vers', K 2:256: "Der er ingen tvang i religionen. Den rette vej er blevet tydelig over for vildfarelsen. Den, der fornægter afguderne og tror på Gud, holder fast i det stærkeste håndtag uden revner. Gud hører alt og ved alt." Endelig har vi så *mīthāq*, der sædvanligvis oversættes til 'pagt, kontrakt eller aftale' alt efter sammenhængen. I K 13:27 finder vi den klassiske religiøse betydning 'guddommelig indstiftet pagt, som i tilfælde af brud medfører forbandelse og straf: "Men de, der bryder

19. Det hebraiske ord for pagt, *berit* har nogle forskere set afledt af det akkadiske *bir-tu*, som betyder 'bånd eller lænke.'

pagten med Gud, når den én gang er sluttet; de, der adskiller, hvad Gud har befalet skal sammenføjes; de, der skaber fordærv på jorden: De har forbandelsen og den onde bolig i vente.” Her er der tale om det klassisk asymmetriske pagtsforhold, hvor Gud udgør den ultimativt sanktionerende aktør, men mennesket samtidig indrømmes så megen handlefrihed, at de kan bryde eller holde pagten.

Et andet koranisk begreb, der er beslægtet med pagt som *mīthāq*, er leksemet *'aqd*. Dette langt mindre hyppige ord kan oversættes til 'kontrakt', men også til 'aftale' eller 'forpligtelse.' Her er roden '-Q-D, og ud af den kommer form I-verbet *'aqada*, som har den basale fysiske grundbetydning 'at binde en knude' eller 'fæstne', men kan også overgå til en tilstand af død metaforik i betydningen 'at sværge' eller 'at indgå en kontrakt med.' Substantivet *'uqd* (flertal) finder man kun én gang og i forbindelse med nogle fødevarerforskrifter i K 5:1: "I, der tror! Opfyld forpligtelserne!" I enkelte andre tilfælde indgår ordet i stærk familiemæssig sammenhæng, f.eks. K 4:33: "Enhver har Vi givet pårørende. Dem skal I give deres andel af det, som forældre, nære slægtninge og de, jeres eder knytter jer til, efterlader til jer. Gud er vidne til alt." Eller også i forbindelse med ægteskab, 'ægteskabets knude/kontrakt', *'uqdah al-nikāh*, f.eks. K: 2:235-37, som både omhandler indgåelse af ægteskab og skilsmisse. Endelig optræder knuder i forbindelse med magisk praksis, en slags arabiske defixioner (ganske apropos kaldet *binding spells* på engelsk), i K 113:4, hvor den reciterende søger tilflugt "mod det onde i kvinderne, der spytter på knuder." Måske forbindes den sorte magi med vædningen af knuder, som næsten kan umuliggøre opbinding.

I alle de nævnte tilfælde indgår Gud på en eller anden måde som partshaver. Pagttanken trækker også i adskillige tilfælde på en etymologi og metaforik, hvor forestillinger om fysiske forhold som binding, fastholdelse og sammenføjning er særdeles væsentlige.²⁰ Religion som *bondage* (naturligvis uden det engelske udtryks senere konnotation til en særlig seksuel fetish).²¹ Man fristes til at se en delvist transteologisk forbindelse til den latinske betegnelse for religion, *religio*, hvis etymologi skulle bero på *ligare*, 'at binde/forbinde' med det tilhørende præfiks, *re*, dvs. gen-forbinde eller gen-binde.²² Koranens dybt metaforisk-*embodied* billede på denne religiøse forbindelse støder vi

20. Dette underbygges også delvist i forhold til især ordroddernes overlappende semantik med andre semitiske sprog, se Zammit (2002).

21. Jf. den rabbinske betegnelse *aqedah*, 'binding', for episoden med Abrahams (næsten) ofring af sin søn. Denne episode går igen i Koranen.

22. Bindingsetymologien er den herskende blandt moderne etymologer, men en alternativ fortolkning af ordet går ud på, at det skal forbindes med verbet *relegare*, 'at genlæse'.

på i K 50:16, "Vi er ham [mennesket] nærmere end halspulsåren", hvor halspulsåren, *habl al-warid*, har rebets positive associationer som vitalt bindeled mellem Gud og menneske, men samtidig transcenderer pulsårens pulserende og næsten fatale nærhed ved at hævde Guds endnu dybere nærhed til mennesket.

Det andet centrale ord, *'ahd*, stammer fra roden '-H-D, som optræder 46 gange i Koranen. Form I verbet *'ahida* (med forskellige præpositioner) kan betyde 'at give ordrer til nogen, at forpligte nogen på' som i K 2: 125: "Vi pålagde Abraham og Ismael et hverv: "Rens Mit hus til dem, der går rundt om det..." Således har nogle af de klassiske eksegeter slet og ret tolket *'ahd* som Guds befalinger til mennesker, altså en forholdsvis unilateral *top-down* forståelse af pagtsbegrebet. Men *'ahd* kan også antage den mere gensidige betydning af 'at slutte pagt med', som i K 20:115: "Vi sluttede tidligere pagt med Adam; men han forglemte sig. Hos ham fandt Vi ingen viljestyrke." I dette eksempel bemærker vi også den tætte forbindelse mellem pagt og hukommelse; pagter kan gå i glemsel og at holde en pagt kræver en bestandig ihukommelse (jf. fx førnævnte K 5:7: "Ihukom Guds nåde over jer og Hans pagt..."). Denne pagtslutning og efterfølgende brud mellem Gud og det første menneske, som også findes i såvel haggada som i Augustins *De civitate dei*,²³ udvides i K 36:60, hvor Gud stiller et retorisk spørgsmål til hele menneskeheden: "Sluttede Jeg ikke pagt med jer, I Adams børn..."

I K 2: 177, som er noget af det tætteste Koranen kommer på en opsummering af Islams centrale dogmer, føjes overholdelse af aftaler (og altså ikke pagter mellem Gud og mennesker) mellem mennesker til: "Fromhed er ikke, om I vender jeres ansigt mod øst eller vest. Fromhed er, når man tror på Gud og den yderste dag, på englene, Skriften og profeterne; når man til trods for, at man elsker sine rigdomme, giver dem bort til slægtningene, de forældreløse og de fattige, til den vejfarende, til tiggerne og slaverne; og når man holder bøn og giver almisse. *Fromme er de, der overholder de aftaler, som de har indgået*, og er udholdende i ulykke og modgang og onde tider. De er sandfærdige. De er gudfrygtige." Her er pagtsbegrebet nok indrammet i en generaliseret fromhedsdiskurs, men udtrykker ellers en mere 'profan' moralsk karakter angående ud- og ordholdenhed.²⁴

23. Se Henrich Speyer, *Die biblischen Erzählungen im Qoran* (Hildesheim: Georg Olms 1988, org. 1931), 66-67.

24. Udholdenhed og tålmodighed, *sabr*, er en klassisk oldarabisk dyd, som senere blev islamiseret. Om (militant) fromhed som det centrale ordningsprincip i oldislam og Koran, se Fred M. Donner, *Narratives of Islamic Origins. The Beginning of Islamic Historical Writing* (Princeton: Darwin Press 1998), 64-122.

Endelig har vi substantivet *'ahd*, 'pagt', som blandt andet optræder i fortællingen om Moses og folket (israelitterne), hvor folket med guldkalven har brudt pagten med Gud, K 20:86: "Vred og bedrøvet vendte Moses tilbage til sit folk. "Mit folk!" sagde han. "Har jeres Herre ikke givet jer et smukt løfte? Har pagten været for længe for jer? Eller ønskede I, at vrede fra jeres Herre skulle komme over jer, siden I har brudt aftalen med mig?"

Gud indgår altså *mīthāq* og *'ahd* med flere forskellige parter: med navngivne og unavngivne individer (Adam K 20:115, Noah, Abraham, Moses, Jesus og Muhammad K 33:7 og Abrahams søn Ismael K 2:115), med større sociale organisationer (dvs. byer, K 7:102) religiøse grupper (israelitterne/jøderne K 5:12-13, profeterne K 33:7, de kristne K 5:14 og med muslimerne K 5:7) og med forskellige præmisser. Disse passagers funktion er naturligvis at vise, at muslimerne indgår i et større monoteistisk og frelseshistorisk forløb, der rent pagtsmæssigt ikke er mindre relevant eller gældende end hos de to store monoteistiske og kanonisk legitimerede konkurrenter, nemlig jøderne og de kristne. Men som passagerne i sura fem særligt klart viser, så adskiller jøderne og de kristne sig også fra muslimerne ved at have forbrudt sig mod deres respektive pagter. De har ikke overholdt dem med ihukommelse, hvorfor muslimerne nye/fornyede pagtsforhold så meget desto mere træder frem som autonom og unik.

I nogle koranpassager knyttes *mīthāq* og *'ahd* til lokale, 'historiske' kontekster (f.eks. K 9:1 ff.),²⁵ i andre sættes en transhistorisk (mytisk) og prædestinatorisk kontekst. I forlængelse heraf ræsonnerer Bernhard Weiss følgende: "Indeed, there is much within the Qur'ān that would lead us to disassociate the idea of a covenant with believers from any particular historical event and to see it rather as a theme implicit within the message delivered by the Prophet from the very beginning, one having to do with a certain kind of relationship between God and human beings that was realized whenever and wherever the Divine Word was proclaimed and people heeded it." (Weiss 1990, 54). Hvis vi tager Weiss' argument om en pagtsbegivenhed, som implicit udfoldes hver gang Muhammad modtog eller proklamerede åbenbaringer, er vi tæt på dét, som jeg ville vove at kalde Koranens profetiske *raison d'être*, nemlig *recitationen* af Guds 'tale', såvel Muhammads *recitation* som den enkelte muslims: koran/*Qur'ān* betyder jo egentlig 'fremsigelse' eller 'recitation.'

25. Med 'historiske' kontekster tænker jeg på to niveauer: koranpassager der tydeligvis refererer til lokale begivenheder eller steder, f.eks. K 33:13-15. Om det er historisk-kritisk atterstebart er en anden sag og afhænger naturligvis af, hvilken historisk-kritisk position den enkelte forsker støtter sig til.

I passagerne indgår ingen blodig ritualiseret pagtstiftelse, sådan som vi kender det fra GTs fortælling om Abraham og Jahves gang mellem de sønderskårne dyr,²⁶ eller fra omskærelses- og blodbestækningspassagerne (om end helt ublodige pagtspassager også optræder). Hvor det hebraiske udtryk for at indgå en pagt, 'at skære en pagt/*kārat berit*', synes at stå i et prægnant forhold til denne numinøse hæmatologi, ser vi i Koranen ganske ublodige pagtsslutninger. Pagtspassagerne har i modsætning til ituskæring og offerhandling en vægtlægning på det solide og sammenføjede og synes som sådan at udtrykke en kontrær, kvasi-polemisk strategi overfor det jødisk-bibelske materiale, som vi med ret stor sikkerhed ved var (delvist) kendt af Muhammad og hans samtidige.²⁷ GTs pagter svinger mellem det almenmenneskelige (Noa og efterkommeres pagt med Gud implicerer jo en pagt med menneskeheden, ja egentlig med hele økologien) og det etnisk-eksklusive i form af israelitterne, men Koranen tager det urmenneskelige skridt og lader et pagtsforhold indstifte med Adam, K 20:115 (jf. K 36:60): "Vi sluttede tidligere pagt med Adam; men han forglemte sig. Hos ham fandt Vi ingen viljestyrke." I verset her synes Adam dog at være udskilt som individ; at han er det første menneske, privilegerer ham ikke. Snarere er hans funktion at vise, at pagtsforhold med Gud så at sige kræver vilje og aktiv ihukommelse. I et andet urmytisk scenarie, K 7:172, tiltaler Gud Adams børns kommende slægter (som så at sige ligger i kim i lænderne, den semitiske krops traditionelle sæde for kraft og vitalitet) og tilspørger dem deres anerkendelse af Guds overhøjhed, hvilket de enstemmigt bekræfter: "Og da din Herre af Adams børn, af deres ryg, tog deres efterkomme-re og lod dem vidne for sig selv: "Er Jeg ikke jeres Herre?" De sagde: "Jo! Det bevidner vi", for at I ikke på opstandelsens dag skulle sige: "Vi var ikke opmærksomme på det."” Dette scenarie kan fortolkes således, at menneskeheden altid-allerede er forpligtet på en pagt med Gud, ja at menneskets grundantropologiske konstitution er Guds-given og i en vis forstand, ærkemuslimsk.²⁸ Dette forhold har fået betegnelsen *fitra* og udgør et vigtigt begreb i islams historisk-temporale selvforståelse i forhold til sine monoteistiske forgænger-religioner.

26. En passage med elementerne Abraham, Gud og sønderskårne fugle (i modsætning til 1 Mos 15, hvor netop fuglene ikke skæres over) finder man i K 2:260, men her er scenariet ikke en pagtsslutning, men et bevis på Guds evne til at genoplive de døde.
27. Dog ikke mere kontrær, end at omskærelsen er en uomgængelig del af muslimsk praksis, men derudover totalt fraværende i Koranen og praktisk talt perifer i teologien.
28. For en receptionshistorisk oversigt over dette vers, se Richard Gramlich, "Der Urvertrag in der Koranauslegung (zu Sure 7, 172-73)", *Islam 60* (1983), 205-230.

Fitra er så at sige den krumtap, hvorved islam får etableret sig selv om den i grunden mest oprindelige religion – for Gud har på næsten sokratiske maner indprentet menneskeheden en evne til monoteistisk *anagnoresis*.²⁹ Den polemiske brod ligger herefter i, at forgængerreligionerne kommer til at ligne korrumperede og ufuldkomne kopier af den religion, som rent kronologisk er den forsinkede.³⁰ Man bemærker endvidere, at verset heller ikke betoner den etniske eller genealogiske eksklusivitet, som bliver så central for jødedommen.

Pagter med Guds Udsending samt pagt som handel – *al-bay`a*

En særlig form for pagt skal behandles her, nemlig den såkaldte troskabsed, *al-bay`a*, som de troende ifølge Koranen og muhammadsbiografien tilsvor Muhammad. Her er der helt klart tale om et forpligtende pagtsforhold mellem mennesker, og i sin koraniske sammenhæng synes fænomenet især at være knyttet til særlige historiske begivenheder (hvad enten de er forestillede eller realhistoriske). *Bay`a* i betydningen ‘pagt’ eller ‘aftale’ forekommer kun tre steder i Koranen (K 9:111; 48:10 og 60:12), men er dog særdeles teologisk vigtige, ligesom begrebets politisk-religiøse virkningshistorie ikke kan undervurderes (se Marsham 2009). Vigtigheden skyldes i denne sammenhæng primært, at pagten drejer sig om Guds Udsending/Apostel, *al-*

29. Jf. K 30:30: “Så løft dit åsyn mod religionen som en gudsøgende, ifølge den natur (*fitra*), hvori Gud har skabt mennesket! Guds skabning er uforanderlig. Det er den rette religion; men de fleste mennesker har ingen viden.” Muslimske eksegeter har ofte skelnet mellem denne antropologiske pagt og så en mere specifik profetologisk pagt, som dog udviser samme tilspørgsningstruktur som K 7:172, nemlig K 3:81: “Og da Gud sluttede pagt med profeterne: “Når Jeg har bragt jer noget af skrift og visdom, og der siden kommer en udsending til jer for at bekræfte, hvad I har, så skal I tro på ham, og I skal hjælpe ham!” Han sagde: “Kan I gå ind på dette, og vil I slutte forbund med Mig på dette grundlag?” De sagde: “Vi går ind på det.” Han sagde: “Så vær da vidner! Jeg er vidne sammen med jer.”” Den kommende udsending, som verset omtaler, er ifølge traditionel eksegesis en allusion til Muhammad, som hermed bliver en art fremtidens Adam, eller den paraklet-agtige figur, som Jesus proklamerer i K 61:6. Disse to pagtsaspekter ækvalerer med de to fikspunkter i *al-shahāda*, den islamiske trosbekendelse, nemlig Gud og Muhammad.

30. Hvis nogen synes at hører ekkoer af litteraturkritikeren Harold Blooms teori om *anxiety of influence*, hører de rigtigt. Jeg har tidligere argumenteret for dette synspunkt i “Om Koranens diskurs. Poetisk-profetiske familieligheder og familiestridigheder”, i: Ole Davidsen (red.), *Litteraturen og det hellige. Urtekst- Intertekst – Kontekst* (Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2005).

rasl, dvs. Muhammad.³¹ Muhammad er i islamisk optik nok en profet som så mange andre forudgående profeter, men alligevel ender han med at fremstå som *primus inter pares* og som den, der forsegler rækken af profeter (K 33:40). Hertil skal så føjes en afgørende teologisk klausul: at troskab mod Profeten implicerer troskab overfor Gud. K 48:10 i pagtssammenhæng er et eksempel på dette: “De, der sværger dig troskab, sværger Gud troskab. Guds hånd ligger over deres hånd. Den, der bryder sin ed, gør det til skade for sig selv. Men den, der holder den pagt, som han har sluttet med Gud, vil Han give en vældig løn.” Andre vers slår samme princip fast, og mest vidtrækkende i forhold til den senere islamiske historie er givetvis K 4:59: “I, som tror! Adlyd Gud! Adlyd Udsendingen og dem blandt jer, der har myndighed! Hvis I strides om noget, så fremlæg det for Gud og Udsendingen, hvis I da tror på Gud og den yderste dag!”³² Hvilke personer eller personkredse, der besidder autoritet, og hvori den ligger og legitimeres, er naturligvis omstridt,³³ men princippet med at overføre en hinsidig, transcendent autoritet til en dennesidig personsfære er klar. Bemærk, at det ikke drejer sig om en særlig fromhedsautoritet eller ‘kirkelig’ autoritet, men autoritet som sådan. K 48:10 er netop et eksempel på et vers, som der er knyttet en ganske bestemt, lokal historie til. Det drejer sig nærmere bestemt om år 628, hvor de mednensiske muslimer med Muhammad i spidsen forsøgte at gennemføre den årlige valfart til Mekka, *al-hajj*. Mekkanerne, der jo havde ligget i krig med medinenserne, siden Muhammad og co. emigrerede fra Mekka seks år tidligere, nægtede muslimerne adgang til byen. Muhammad sendte så én af sine mest betroede mænd, Uthmān (senere den tredje kalif), ind til byen for at forhandle om adgang. Forhandlingerne tog længere tid, end muslimerne havde ventet, og der kom intet nyt fra byen. Muhammad frygtede ondsindede mekkanske intentioner og forsamlede sine folk ved et træ, hvor de ved Muhammad og Gud sværgede at ville kæmpe til døden og hævne Uthmāns formodede død. Denne begivenhed kaldes således *bay`at al-shajarat*, ‘trosskabseden/kontrakten/pagten ved træet.’ Vendingen ‘Guds hånd ligger over deres hånd’ bliver sat ind i en kontekst, hvor Muhammad lagde sin ene hånd oven på den anden i `Uthmāns fravær. Forsinket

31. I arabisk tradition anvender man oftere betegnelsen ‘udsending,’ *rasl*, end ‘profet,’ *naby*, men vestlig konvention er blevet til, at vi mestendels anvender betegnelsen profet om Muhammad.

32. F.eks. K 3:32: “Sig: “Adlyd Gud og Udsendingen!””

33. Se f.eks. Crones og Hinds argument for, at autoriteten i oldislam var centreret i det kalifale statsoverhoved og ikke i et ‘kirkeligt’ system af lærde (sådan som den klassiske sunni-muslimske model ellers foreskriver); Patricia Crone og Martin Hinds, *God’s Caliph* (Cambridge: Cambridge University Press 1986).

viste `Uthmān sig dog at være spillevende og affæren endte med, at parterne indgik en tiårig våbenhvile, mod at muslimerne fik mulighed for at deltage i valfartsritualerne det følgende år. Da våbenhvilen to år efter, 630, blev brudt ved et mekkansk overfald på en af muslimernes allierede stammer, indtog Muhammad suverænt og næsten ublodigt Mekka.

Som angivet i listen over pagtrelaterede ord kan *bay`a* også betyde 'at indgå en handel med', og vi får her et glimt af en forbindelse mellem det pagtsmæssige og det merkantile/økonomiske. Overhovedet udgør det merkantile og økonomiske et ganske vægtigt semantisk felt i Koranen, dels som dokumentation om oldarabisk praksis og begrebsdannelse, dels som et højest metaforiseret felt, hvor det merkantile og økonomiske udgør et metaforisk kildemateriale, der kan overføres på mere udtalte teologiske felter, eksempelvis det pagtsrelaterede.³⁴ Her udgør K 9:111 et tydeligt eksempel på sammenfaldet mellem det pagtsbegrebslige og den merkantile transaktion: "Gud har købt de troendes liv og ejendom af dem mod, at de vil få Haven: De skal kæmpe for Guds sag, dræbe og selv blive dræbt – som et sandfærdigt løfte [*wa`d*, se liste], der påhviler Ham, i Toraen, Evangeliet og Koranen. Hvem er vel mere tro mod sit løfte [*'ahd*] end Gud? Så glæd jer over den handel, som I har sluttet [*bi-bay`ikumu alladhi bāya`tum bihi*]! Det er den vældige sejr." Her sammenholdes begreberne 'køb,' 'løfte' (hvoraf '*ahd*' fint kunne oversættes til pagt frem for løfte) og 'handel' i en markant pagtsbaseret relation, der yderligere kobles til hinsidig, paradisisk eskatologi og dennesidig jihād, 'hellig krig.' Endelig indrammer verset sig selv i en intertekstuel (Tora, Evangelium og Koran) selvreferentialitet.

Om brud på og opsigelse af pagt – *al-barā`a*

Lige så vigtigt som indgåelse og overholdelse af pagt er (til såvel Gud som Profet), lige så vigtigt er brud herpå eller den mindre belastede betegnelse 'opsigelse.' At bryde eller opsigte en pagt (eller beslægtede forordninger som kontrakter, aftaler og eder) er i Koranen generelt set udtryk for en negativ overskridelse, som lader opsigeren være hjemfalden til straf og vanære. Tillige fungerer sådanne overskridelser som mikro-narrative forskelsmarkører for muslimerne i forhold til pagtsbrydende religioner, primært jødedom. Pointen i sådanne mi-

34. Den første vestlige forsker, der underkastede dette emne systematisk behandling, var den amerikanske semitiske filolog, bibel- og islamforsker, Charles Cutler Torrey (1863-1956), med sin korte afhandling *The Commercial-Theological Terms in the Koran* (Leiden: E.J. Brill 1892).

kro-narrativer eller anekdotiske passager er oftest utvetydig didaktisk med sine indsatte dikotomiske værdier.

Alligevel rummer Koranen også en del eksempler på, at pagtsbrud/opsigelse er legitimt og ligefremt guddommeligt sanktioneret – i hvert fald hvis det er til muslimernes eller Muhammads fordel. Et eksempel på dette finder vi i sra 8, 'Byttet', en sra, der, som titlen antyder, omhandler krigsbyttedeling. I K 8:58 indrømmes Muhammad følgende af Gud: "Hvis du frygter troløshed fra et folk, så bryd dit ord til dem, lige for lige. Gud elsker ikke de troløse."³⁵ Et lettere paradoksalt udsagn skulle man mene. Sra 9, "Omvendelsen," er fra den sidste del af medina-perioden, hvor netop de forskellige pagter og kontrakter, som Profeten og muslimerne havde indgået med ikke-muslimer, blev sat under stadig mere pres for at kulminere i den endelige triumf, nemlig erobringen i 630 af Muhammads gamle fødeby, Mekka. Traditionelt regnes de første tolv vers i sraen for at være adresseret til de muslimske pilgrimme umiddelbart efter valfarten til Mekka i 631. Allerede det første vers slår pagtsbruddets guddommelige legitimitet fast, K 9:1: "En erklæring fra Gud [*barā'atun mina l-llāhi*] og Hans udsending om at sige sig fri af dem, som I har sluttet pagt med af dem, der sætter andre ved Guds side." Sraen, der almindeligvis kaldes for "Omvendelsen", *al-tawba*, bærer dog også en meget sigende alternativ titel, nemlig "Opsigelse" eller "Fritagelse," *barā'a*. Denne titel kommer af sraens første ord, *barā'a*, som Wulff oversætter til "at sige sig fri af." Passagens oversættelse er ekstrem vanskelig og kan føre til to modsatrettede konklusioner. *Barā'a* kan nemlig også oversættes til 'immunitet' og skulle således referere til en retstilstand af fire måneders fredhellighed (som der refereres til i det næste vers). Robert Brunschvig skriver dog, at "the traditional interpretation explains this *bar'a* on the basis of verses 3-5, according to which Allah and his prophet will be "unbound" (*barī'*) in regard to the unbelievers, whom the Muslims will then be able to kill with impunity [...]. The *barā'a*, refers then to the "breaking of the ties"—the religious and social ties—, a kind of dissociation or excommunication, the dire consequences of which are exactly the opposite of an immunity."³⁶

Ganske typisk for Koranen indsættes der for øvrigt straks nogle formildende undtagelser til denne drakoniske fritagelse, således vers 4: "Dog ikke dem, som I har sluttet pagt med af dem, der sætter andre ved Guds side, men som aldrig har ladet jer i stikken eller hjulpet no-

35. Her refereres der muligvis til Qurayza-stammen af jøder i Medina, som havde konspireret sammen med mekkanerne, da disse belejrede Medina.

36. R. Brunschvig, "Barā'a", *Encyclopaedia of Islam*, second edition (Brill Online 2010).

gen imod jer. Pagten med dem skal I overholde tiden ud! Gud elsker de gudfrygtige.” Flere lignende undtagelser følger (bl.a. K 9:7).

Et andet eksempel udgør en slags blød mellemposition på sanktionsplanet, nemlig det tidligere nævnte K 48:10: “De, der sværger dig troskab [dvs. Muhammad], sværger Gud troskab. Guds hånd ligger over deres hånd. *Den, der bryder sin ed, gør det til skade for sig selv* [alternativ overs. *eller sin sjæl*]. Men den, der holder den pagt, som han har sluttet med Gud, vil Han give en vældig løn.” Hvad der præcist ligger i udtrykket ‘til skade for sig selv’ eller ‘til skade for sin sjæl’ er omstridt i traditionen, men selv om udtrykket synes at formidle den klassiske pagtbrudstrussel om bryderens udslettelse, er der i forhold til andre af Koranens retoriske trusler tale om en meget tilbageholden sådan.

De forpligtende ‘kanter’ ved eden blødes endelig kraftigt op i de vers, som med stor forståelse for menneskets temperamentsfulde psykologi formulerer følgende, fx K 5:89: “Gud lader jer ikke bøde for uoverlagte ord i jeres eder; men Han lader jer bøde for det, hvortil I ved ederne forpligter jer. Boden for at bryde en ed er enten at bespise ti fattige med det, som I plejer at give jeres husfæller at spise, eller at give dem klæder eller at frigive en slave. Den, der ikke har råd, skal faste i tre dage. Dette er boden for jeres eder, når I har svoret. Hold jeres eder!” Her er der ikke blot tale om en usædvanlig monoteistisk *laissez-faire* over for fortælelser eller uoverlagte ord, *laghw*, men det markerer også en åbning for en mere fromhedsbaseret moral, som bl.a. kommer til udfoldelse i K 2:224-25: “Gør ikke ved jeres eder Gud til en hindring for at være fromme og gudfrygtige og skabe forlig blandt menneskene! Gud hører alt og ved alt. Gud vil ikke lade jer bøde for en fortælelse i jeres eder. Derimod vil Han lade jer bøde for det, som I begår i jeres hjerte. Gud er tilgivende og langmodig.” Her aner man en vis forsigtighed med hensyn til en art edsinflation.

Hvor ovennævnte pagtsbrud kan siges at finde berettigelse i en art hellig kollektivistisk realpolitik og livspsykologisk afslappethed, yder Koranen også mere intime eksempler på edsbrud (i senere tradition betegnet som *Īnth*), nemlig i forhold til Profetens samliv med sine hustruer og slavinder.³⁷ Her er K 66:1-2 et velkendt eksempel: “Profet! Hvorfor forbyder du dig selv, hvad Gud har tilladt dig, i ønsket om at gøre dine hustruer tilpas? Gud er tilgivende og barmhjertig. Gud har pålagt jer at løse jeres eder, og Gud er jeres skytsherre. Han er Den Vidende og Den Vise.” Baggrunden for verset er en historie

37. Johannes Pedersen fortolker på klassisk ‘orientalistisk’ maner disse modifikationer af edens forpligtelse som et eksempel på Muhammads gradvist mere korrumperede karriere: “Det svageste Punkt i Profetens Karakter er her faldet sammen med det svageste Punkt i hans Religion.” (Pedersen 1912, 174).

om, at Muhammad af sin ene hustru Hafsa blev taget på fersk gerning i passioneret samkvem med sin koptiske slavinde Maria. Muhammad måtte overfor den rasende Hafsa sværge at holde sig fra Maria for fremtiden. Det er denne ed, som Gud efterfølgende ophæver med K 66:1-2. Bemærk i øvrigt vendingen 'at løse jeres eder,' *tabillat aymānikum*, hvor verbalsubstantivet *tabillat* netop betyder 'opbinding af noget' og som sådan endnu en gang viser, hvorledes pagts-tænkningen hviler på en konkret, fysisk forestilling om binding og bånd.

Opsummering

Nærværende artikel har præsenteret pagtsbegrebet i Koranen som et forholdsvis underforsket felt trods dets centrale eksegetiske og virkningshistoriske relevans. Jeg har i oversigtsartiklens form søgt at vise Koranens differentierede pagstterminologi og forskelligartede kontekster og applikationer, men har samtidig plæderet for en vis sammenhæng og interdependens, intrakoranisk, sprogligt (de fleste af termerne har lignende betydninger indenfor andre semitiske sprog) og miljømæssigt (det nærorientalske miljø). De pagtsmæssige relationer mellem Gud og menneske, Gud og Muhammad samt Muhammad og folk, har udgjort omdrejningspunkterne, og relevante tekststeder er blevet fremført i den forbindelse – og med et *caveat* om ikke at skævvride billedet med en *top-down* teologiseret fokusering på pagt som udspringende af relationen Gud og Menneskehed. Derudover har jeg inddraget pagtsbegrebets negation, dvs. bruddet og opsigelsen, og har godtgjort, hvorledes dette faktisk kan indtage en positiv semantisk værdi. Artiklen igennem har jeg kommenteret på det koraniske vokabular for pagtsmæssige relationer, og her træder særligt ét dybdesemantisk aspekt frem imellem de forskellige tekststeders kontekster, nemlig forestillinger om fysisk binding, fastholdelse og sammenføjning (eller opbinding eller optrevling i tilfælde af pagtsfritagelse). Med andre ord: religion, specifikt pagt, som *bondage*. Nok er der for det meste tale om en såkaldt død, idiomatisk metaforik, men nærværende forfatter abonnerer på den kognitive semantiks afvisning af begrebet 'død metafor.' I stedet for død skal man betragte disse metaforikker som udtryk for en gennemgribende almenmenneskelig og *embodied* metaforisk 'tænkning', der næsten altid bunder i basale legemlige og perceptoriske erfaringer, *in casu* binding og fastgørelse, bånd og reb. På denne fysikalistiske grund hinsides historisk kontekst og teologisk selvstændighed kan sproget metaforisere sig op på mere abstrakte og uhåndgribelige niveauer som eksempelvis pagts-tænk-

ning. Her vil man så dels bemærke en sproglighed, som svinger mellem højfrekvente 'døde' metaforer (som altså snarere kan genoplives, hvert øjeblik det skal være) og genuint poetiske sådanne.

Som modifikation til den kognitive semantiks forkærlighed for embodiment skal det retfærdigvis bemærkes, at flere af pagtssemantikkerne synes at bunde i en prægnant mellem menneskelig relation, nemlig den kommercielle transaktion (jf. Torrey).

Afsluttende bemærkninger

Forhåbentligt har nærværende artikel godtgjort Koranens og oldislams relevans for DTTs gængse læserskare. Teologisk forskning, GT & NT-studier såvel som kirkehistorie, har interesse i dette felt, og man behøver vel blot at genkalde sig navne som Robertson Smith, Wellhausen, Pedersen og Buhl for at overbevise sig om dette. Flere kunne naturligvis nævnes. Dette *argumentum ad hominem* er dog for intet at regne i forhold til de talløse overlap, forviklinger og forskydninger, som nærorientalsk jødedom, kristendom og islam ubestrideligt udgør et felt indenfor – for ikke at regne andre nærorientalske religiøse traditioner, såvel døde som levende. Uanset hvad: denne forbundethed med Torah og Evangelium er central for Koranens semantiske gestaltning såvel som for islams øvrige selvforståelse som 'pagtsfolk' med *ahl al-kitāb*, Bogens Folk, primært jøder og kristne. Et eksempel på dette er naturligvis pagtsbegrebet og dets relaterede begreber, som vi også forbigående har sammenlignet med bibelsk materiale.